

สืบสานตำนานเสื่อกกจันทบูร ภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์วิถีชุมชน
กรณีศึกษาบ้านท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี
โดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้

**The inherit of Local Wisdom of Chanthabun Reed Mat and
Community Lifestyle: A Case Study of Thachabaeb
Village in Bang Kacha Sub-district of Chanthaburi
Province through Knowledge Management**

พิญา สมบูรณ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Lita Somboon

Rambhai Barni Rajabhat University, Thailand

E-mail: lita.s@rbru.ac.th

*****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อสนองพระราชดำริโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอัน
เนื่องมาจากพระราชดำริฯ 2) เพื่อสร้างกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์วิถี
ชุมชน กรณีศึกษาบ้านท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี 3) เพื่อถ่ายทอดการสืบสาน
ตำนานเสื่อกกจันทบูร ภูมิปัญญาท้องถิ่น บนฐานอัตลักษณ์ วิถีชุมชน กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ
กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอเสื่อกก บ้านท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี จำนวน 20 คน โดยใช้หลักเกณฑ์
การคัดเลือก คือ 1) มีจิตอาสา 2) มีการทอเสื่อกกอย่างต่อเนื่อง 3) มีประสบการณ์ในการทอเสื่อ 4) มีผลงาน
การทอเสื่อกกเป็นที่ยอมรับของชุมชน เครื่องมือที่ใช้ครั้งนี้คือ สัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์เนื้อหา
ผลการวิจัยพบว่า

1. เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำให้วิถีชุมชนดั้งเดิมมีความ
ยั่งยืน
2. การสร้างกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์วิถีชุมชนบ้านท่าแฉลบ
ใช้กระบวนการจัดการความรู้ 5 ขั้นตอน คือ รวมใจ ร่วมร่างเป้าหมาย รวมประสบการณ์ ร่วมแลกเปลี่ยน
เรียนรู้ ร่วมแบ่งปัน รังสรรค์และใช้ประโยชน์
3. ผลถ่ายทอดการสืบสานตำนานเสื่อกกจันทบูร ภูมิปัญญาท้องถิ่น บนฐานอัตลักษณ์ วิถีชุมชน
ได้หนังสือที่รวบรวมองค์ความรู้ แบ่งออกเป็น 4 บท ดังนี้ บทที่ 1 ตำนานเสื่อกกจันทบูรและวิถีดั้งเดิม บทที่ 2

* วันที่รับบทความ : 6 กันยายน 2567; วันที่แก้ไขบทความ 10 กันยายน 2567; วันที่ตอบรับบทความ : 12 กันยายน 2567

Received: September 6 2024; Revised: September 10 2024; Accepted: September 12 2024

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์ชุมชน การทอเสื่อจันทบูร บทที่ 3 กว่าจะมาเป็นลายเสื่อจันทบูร บทที่ 4 โจทย์ยากสร้างความท้าทาย

คำสำคัญ: เสื่อกกจันทบูร; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; อัตลักษณ์วิถีชุมชน; การจัดการความรู้

Abstract

This research objectives were 1) to fulfil Plant Genetic Conservation Project Under the Royal Initiative of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn (RSPG), 2) to conduct the knowledge management process of local wisdom based on the community identity with the case study of Ban Tha Chalaep, Bang Kaja, Mueang, Chanthaburi, and 3) to share the continuing of the story of Chanthaboon reed mat, the local wisdom based on the community identity, with the case study of Ban Tha Chalaep, Bang Kaja, Chanthaburi. The sample of this research was 20 members of Ban Tha Chalaep Reed Mat Weaving Community Enterprise, Bang Kaja, Chanthaburi. Using the criteria for selection. 1. Volunteer spirit 2. Weaving reed mats along time . 3. Experience in weaving reed mats. 4. Work that is acceptable. The research instruments were interview and content analysis.

The results found that: 1. Joined the Royal initiative of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn (RSPG) and the communities have a stronger and more sustainable. 2. The process of knowledge management for local wisdom of Thachabaeb community identity have 5 steps were Unite, Draft goals together, Total experience , knowledge sharing and share and benefit. 3. Effect of inherit local wisdom of Chanthabun reed mat and community lifestyle have 4 chapter of a book ; chapter 1 : Chanthabun reed mat and community lifestyle , chapter 2 : Knowledge management process of local wisdom base on the community identity : Chanthabun reed mat , chapter 3 : Until it becomes the Chanthabun reed mat , chapter 4 : Difficult problem create challenges.

Keywords : Chanthabun reed mat; local wisdom; community life style; knowledge management

บทนำ

จันทบุรีมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบ พื้นที่ส่วนหนึ่งใช้ทำนามีพืชขึ้นอยู่ชนิดหนึ่ง คือ กก กกมีคุณสมบัติเหมาะแก่การทอเสื่อ อันเป็นสินค้าประเภทหัตถกรรมที่ขึ้นชื่อของจังหวัดจันทบุรีชาวจันทบุรีรู้จักการทอเสื่อมาไม่ต่ำกว่า 120 ปี มาแล้วโดยผู้ริเริ่มกลุ่มแรกคือกลุ่มผู้นับถือศาสนาคาทอลิกที่อาศัยอยู่บริเวณวัดคาทอลิก หรือที่เรียกว่าหมู่บ้านญวน ซึ่งในปี พ.ศ. 2254 บาทหลวงเอ็ดได้มาดูแลชาวคาทอลิกและได้นำพวกญวนที่มีฝีมือในการทอเสื่อเข้ามาในจันทบุรี และจากพระราชนิพนธ์เรื่องเสด็จประพาสเมืองจันทบุรี ในรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2419) ทรงบันทึกว่า “เสื่อกกแดงนั้นมีพวกญวนทำแห่งเดียวทอเป็นผืนบ้างเป็นเสื่อลวดบ้าง” (โกสุม เจริญรอย 2551: 89)

ในสมัยนั้นการทอเสื่อต้องซื้อกกและปอจากชาวบ้านตำบลต่างๆ มาจักมาลอกกกที่ใช้ทอเสื่อคือกกกลมจะมีลำต้นกลวง ผิวมันและเหนียวเมื่อทอเป็นเสื่อจะให้สัมผัสที่นุ่มนวลขจัด ผู้คนจึงนิยมเมื่อนำกกมาจับเป็นเส้นเล็กๆและนำมาผึ่งและตากให้แห้งสนิทแล้วจึงลงมือย้อมสีกระยะแรกๆ ใช้สีธรรมชาติจากเปลือกไม้หรือหัวพืช ซึ่งมี 3 สีคือสีแดงได้จากเปลือกยาง สีดำได้จากลูกมะเกลือและจากการนำกากไปหมักโคลนสีเหลืองได้จากหัวมันโกลกเอาน้ำมาต้มย้อม ต่อมาจึงได้นำเอาสีวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ส่วนมากเป็นสีเยอรมันชนิดที่ใช้ย้อมแพรและไหมการย้อมสีกกจึงสะดวกขึ้นหลักจากเส้นกกที่ย้อมสีแห้งแล้วจึงเริ่มกระบวนการทอเสื่อ พวกญวนมีความสามารถในการคิดประดิษฐ์ลวดลายต่างๆ เช่น รูปกุหลาบ รูปครุฑ ลายไทย ฯลฯ ชาวจันทบุรีหรือคนจันทบุรี รู้จักการทอเสื่อกกมาไม่ต่ำกว่า 100 ปี มาแล้ว โดยผู้ที่ริเริ่มทอเสื่อกกกลุ่มแรก คือ ชาวญวน (เวียดนาม) ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดจันทบุรี ในพื้นที่บริเวณหลังวัดโรมันคาทอลิก ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง หรือที่เรียกว่า หมู่บ้านญวน มีหลักฐานชัดเจนว่าชาวญวน ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในจันทบุรี ตั้งแต่ สมัยอยุธยาตอนปลาย จากประวัติวัดคาทอลิกจันทบุรี ระบุว่า พระสังฆราชซังป็อง เดอ ชิเซ ให้บาทหลวงเอ็ดเดินทางมาจากญวน (เวียดนาม) เพื่อดูแลชาวญวนที่นับถือศาสนาคริสต์ นิกายคาทอลิกซึ่งอพยพหนีภัยการบีบคั้นทางศาสนาในญวนเข้ามาอยู่ในจันทบุรีหลายสิบปีก่อนที่บาทหลวงเอ็ดเดินทางมาถึงในปี พ.ศ.2254 ขณะนั้นพบว่ามีชาวญวนได้เข้ามาอาศัยอยู่ที่จันทบุรีก่อนหน้านี้แล้ว ราว 130 คน

เสื่อจันทบุรีได้สืบทอดจนเป็นเอกลักษณ์เขตหน้าชูตาให้แก่จังหวัดจันทบุรีได้ก็เพราะพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ที่ทรงเล็งเห็นความสำคัญและทรงนำมาประยุกต์พัฒนาให้ได้ประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น ทำให้เสื่อจันทบุรีคงอยู่และตกทอดมาจนปัจจุบันนี้ ซึ่งเสื่อจันทบุรีเป็นเสื่อที่ทอโดยใช้กกจันทบุรีและปอกระเจา ซึ่งการทอเสื่อดังกล่าวเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวญวนที่อาศัยอยู่ในตำบลบางกะจะ นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็มีการทอเสื่อสืบเนื่องต่อกันมากลายเป็นวัฒนธรรมและเป็นสิ่งมีชื่อเสียงทั้งในตำบลบางกะจะ และในจังหวัดจันทบุรี จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของคำขวัญของจังหวัดจันทบุรีที่ว่า “น้ำตกลือเลื่อง เมืองผลไม้ พริกไทยพันธุ์ดี อัญมณี เสื่อจันทบุรี สมบูรณ์ธรรมชาติ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รวมญาติกู้ชาติที่จันทบุรี” (ประกาศกรมทรัพย์สินทางปัญญา เรื่อง การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เสื่อจันทบุรี ทะเบียนเลขที่ สข 61100108 ประกาศ 13 มิถุนายน 2561) (นงภัท ศรีสงคราม 2547: 4)

อาชีพทอเสื่อกก ของจังหวัดจันทบุรี มีทำกันอยู่หลายหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันนี้ อาชีพการทอเสื่อกกทำกันมากที่บ้านท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี เนื่องด้วยที่ตำบลบางกะจะ มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะกับการเพาะปลูกจึงมีต้นกกและต้นปอเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติจำนวนมากทำให้ชาวบ้านในตำบลมีวัสดุเพียงพอต่อการทอเสื่อทั้งปี การทอเสื่อจะทำงานในยามที่ว่างจากการปฏิบัติการกิจต่างๆ ในอดีตที่ผ่านมาการทอเสื่อนั้นจัดได้ว่าเป็นเพียงอาชีพเสริม แต่ปัจจุบันนี้การทอเสื่อจัดได้ว่าเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านเสื่อจันทบุรี “SUEA-CHAN-THA-BOON” หรือ “CHANT HABOON MAT” ซึ่งหมายถึง เสื่อกกและ

ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากเสือกก ซึ่งทอดด้วยกกและปอกระเจาในเขตพื้นที่ 5 อำเภอ คือ อำเภอเมืองจันทบุรี อำเภอแหลมสิงห์ อำเภอขลุง อำเภอท่าใหม่ และอำเภอนายายอาม ในจังหวัดจันทบุรี โดยนำมาผ่านกระบวนการทอดเสือกด้วยมือผสมผสานกับภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่สืบทอดกันมากกว่า 100 ปี เส้นกก ที่ใช้ในการทอดเสือก เป็นกกที่ปลูกในพื้นที่บ้านท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ เป็นกกว่ากร่อย ซึ่งจะมีความเหนียว และทนทาน กระบวนการผลิตเสือก มีความประณีตทุกขั้นตอน เริ่มจากการคัดสรรกกที่มีคุณภาพ จักกก การย้อมสีต้องย้อมให้สีเข้าถึงเส้นกกเพื่อให้สีติดทนนานและมีหลุดลอกติดเสือกผ้า รวมถึงการตากกกต้องตากให้แห้งจัดก่อนนำมาทอดเป็นผืนเสือกด้วยลวดลายเฉพาะประณีต สวยงาม และทนทาน การแปรรูปผลิตจากเสือกก เสือกกบ้านท่าแฉลบ สามารถนำมาแปรรูปเป็นของใช้ได้หลากหลายประเภท มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีความคุ้มค่าทางจิตใจเหมาะสำหรับผู้ที่มีจิตใจเป็นนักรักธรรมชาติ (สุเทพ สุสาสนี 2553: 78)

จากการประเมินตามสภาพจริงในพื้นที่ชุมชนบ้านท่าแฉลบ พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านท่าแฉลบมียาวนาน 90 ปี ที่มีวิถีชีวิตกับการทอดเสือกก หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ชุมชนก็หันมาทอดเสือก เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ซึ่ง ณ ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยมีกลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 50 คน ที่มีอาชีพ ปลูกกก ทอดเสือกจันทบุรี รวมถึงลวดลายเสือกโบราณ ซึ่งมีรูปแบบการซื้อขายแบบ ซื้อมาขายไป ทำให้ไม่มีกระบวนการจัดการความรู้ การจัดเก็บความรู้ และมีการถ่ายทอดให้กับชนรุ่นหลัง และสานต่อให้กับเยาวชน นักเรียน นักศึกษา ที่มีสภาวะวิกฤติ โดยเฉพาะอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ ที่สามารถเชื่อมโยงกับชุมชนอีกหลายชุมชน ที่ควรอนุรักษ์ และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับคนรุ่นหลังได้สืบทอด และ เนื่องจากมีโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สนองพระราชดำริโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ของจังหวัดจันทบุรี ซึ่งเป็นโครงการที่ดีมาก และสามารถพลิกฟื้น อนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ **ตั้งแต่ต้นน้ำ** คือ การเพาะปลูก กก น้ำกร่อย ให้มีคุณภาพของต้นกก ที่ดี มีคุณสมบัติคงทน มั่น วาว **กลางน้ำ** คือ การจักกก ตากแดด การย้อมสี เพื่อให้เกิดความงาม และนำมาทอดในลวดลายต่างๆ ที่เกิดจากกระบวนการคิดในชุมชน จากวิถีชีวิต และ **ปลายน้ำ** คือ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น กระเป๋า หมวก รองเท้า แผ่นรองจาน เสื้อนอน เป็นต้น ซึ่ง ในการดำรงชีวิตในภาวะปัจจุบัน ที่มีโรคภัยคุกคาม (COVID-19) ทำให้ชุมชนไม่ต้องเดินทาง และต้องระมัดระวังตัวมากขึ้น แต่หันมาเรียนรู้และให้ความสำคัญในการทอดเสือก ในลวดลายต่างๆ สร้างมูลค่า และเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว คาดการณ์ได้ว่าชุมชนจะสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขในภาวะวิกฤติของประเทศ ณ เวลานี้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น จะคงอยู่กับชุมชนสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสนองพระราชดำริโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ (อพ.สธ.)
2. เพื่อสร้างกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์วิถีชุมชน กรณีศึกษาบ้านท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อถ่ายทอดการสืบสานตำนานเสื้อกจันทบุรี ภูมิปัญญาท้องถิ่น บนฐานอัตลักษณ์ วิถีชุมชน กรณีศึกษาบ้านท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี ในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อนวัตกรรม โดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้

ระเบียบวิธีวิจัย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอเสื้อกจันทบุรีท่าแฉลบ จังหวัดจันทบุรี จำนวน 20 คน โดยใช้หลักเกณฑ์การคัดเลือก คือ 1) มีจิตอาสา 2) มีการทอเสื้อกอย่างต่อเนื่อง 3) มีประสบการณ์ในการทอเสื้อในลวดลายต่างๆ 4) มีผลงานการทอเสื้อกเป็นที่ยอมรับของชุมชน

ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้สังเคราะห์กำหนดขอบเขตของการวิจัยตามประเด็นตามความมุ่งหมายของการวิจัย คือ 1) พื้นฐานการจัดการความรู้ (Knowledge Management Based) 2) กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) 3) องค์ประกอบแห่งความสำเร็จของการจัดการความรู้ (Successing Factors to Knowledge Management)

กรอบแนวคิดของการวิจัยการจัดการความรู้ลายเสื้อกจันทบุรีของชุมชนท่าแฉลบ จังหวัดจันทบุรี เพื่อบูรณาการ การเรียนการสอนในชั้นเรียนอย่างสร้างสรรค์ ใช้กรอบแนวคิด 4 ด้าน คือ 1) แนวคิด หลักการ และวัตถุประสงค์ 2) กระบวนการจัดการความรู้ 3) พื้นฐานการจัดการความรู้ และ 4) องค์ประกอบที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการความรู้ ดังนี้

1. กรอบแนวคิดด้านกระบวนการจัดการความรู้ จำนวน 9 กระบวนการย่อยมาจากแนวคิดของนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ คือ Wiig (1993: 158) Nonaka and Takeuchi (2001: 256) Marquardt (1996: 79) และ วิจารย์ พานิช (2548: 126) โดยผ่านกระบวนการสังเคราะห์ ซึ่งได้ กระบวนการจัดการความรู้ 9 กระบวนการย่อย มีดังนี้ 1) การแสวงหาความรู้ 2) การสร้างความรู้ 3) การแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ 4) การวิเคราะห์ และคัดเลือกความรู้ 5) การจัดเก็บความรู้ 6) การถ่ายโอนและเผยแพร่ความรู้ 7) การประยุกต์ใช้ความรู้ 8) การปรับความรู้ให้ทันเหตุการณ์อยู่เสมอ 9) การประเมินผลการจัดการความรู้

2. กรอบแนวคิดด้านพื้นฐานการจัดการความรู้ มาจากแนวคิดของ Bartol (1998: 122) Davenport (2000: 200) โดยแยกเป็น 1) ความไว้วางใจ 2) พลังร่วม 3) การมีส่วนร่วม

3. กรอบแนวคิดด้านองค์ประกอบแห่งความสำเร็จการจัดการความรู้ จากแนวคิดของ Senge (2001: 87) Bartol (1998: 122) โดยจำแนกเป็น 1) ผู้บริหาร 2) วัฒนธรรมองค์กร 3) เทคโนโลยีและการสื่อสาร

เป็นการศึกษา วิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเสื่อกกจันทบุรี ภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์วิถีชุมชน กรณีศึกษา บ้านท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนิยาม องค์ประกอบ ของกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ 1) ศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดเอกสาร ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งการสืบค้นจากอินเทอร์เน็ตและฐานข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการความรู้จากงานวิจัยเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้น 2) นำข้อมูลสารสนเทศที่ได้มาวิเคราะห์และประมวลเข้าด้วยกัน โดยการสังเคราะห์เนื้อหา (Content Synthesis) เพื่อให้ได้องค์ประกอบ เพื่อนำมาเป็นแนวคิดพื้นฐานในการสร้าง แบบสัมภาษณ์ และสัมภาษณ์เชิงลึก

ขั้นตอนที่ 2 สัมภาษณ์ชุมชนทอเสื่อกกจันทบุรี เกี่ยวกับ ตำนานเสื่อกกจันทบุรี ภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์วิถีชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านท่าแฉลบ จังหวัดจันทบุรี โดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้ คือ

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอเสื่อกกจันทบุรีในการจัดการความรู้ มุ่งให้ได้สารสนเทศเกี่ยวกับ ประกอบด้วย 4 ประเด็นคือ

ประเด็นที่ 1 ประเด็นสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพความเป็นมา ตำนานเสื่อกกจันทบุรีของกลุ่มวิสาหกิจบ้านท่าแฉลบ จังหวัดจันทบุรี ก่อนการจัดการความรู้

ประเด็นที่ 2 ประเด็นเกี่ยวกับทัศนคติของท่านเกี่ยวกับการจัดการความรู้ลายเสื่อกกจันทบุรีของชุมชนท่าแฉลบ จังหวัดจันทบุรี มีความสำคัญหรือไม่ อย่างไร

ประเด็นที่ 3 ประเด็นถามเกี่ยวกับความสำคัญของการจัดการความรู้ลายเสื่อกกจันทบุรีของชุมชนท่าแฉลบ จังหวัดจันทบุรี แล้วจะมีวิธีการ/ขั้นตอน และควรเป็นรูปแบบไหน เพราะอะไร

ประเด็นที่ 4 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับประสบการณ์และความคิดเห็นของท่านในการจัดการความรู้ลายเสื่อกกจันทบุรีของชุมชนท่าแฉลบ จังหวัดจันทบุรี ประสบความสำเร็จควรเป็นอย่างไร และสามารถ

ถ่ายทอดในรูปแบบไหนได้บ้าง โดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้ 9 กระบวนการย่อย มีดังนี้ 1) การแสวงหาความรู้ 2) การสร้างความรู้ 3) การแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ 4) การวิเคราะห์ และคัดเลือกความรู้ 5) การจัดเก็บความรู้ 6) การถ่ายโอนและเผยแพร่ความรู้ 7) การประยุกต์ใช้ความรู้ 8) การปรับความรู้ให้ทันเหตุการณ์อยู่เสมอ 9) การประเมินผลการจัดการความรู้ นำไปใช้ในชั้นเรียนกับผู้เรียน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จาก Google Scholar, Thaijo และ Thailis เก็บข้อมูลจากภาคสนาม (Field Research) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่วิจัยด้วยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้ในการเก็บรวบรวมแต่ละครั้งผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึกและตรวจสอบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์มากที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย การลดทอนขนาดและปริมาณข้อมูล การเลือกเพื่อแสดงหลักฐานข้อมูล และการสร้างและทดสอบยืนยันผลสรุป หลังจากกิจกรรม 3 ประการ ของการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้น เพื่อให้แน่ใจบทสรุปที่น่าเชื่อถือ ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลซ้ำอีกครั้ง (Second Thought) และทำรายงานสรุปข้อมูลภาคสนามร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) โดยการใช้การพิจารณาการตรวจสอบในลักษณะแห่งบุคคล (คนใน) เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลจากผู้วิจัย (คนนอก) ได้สร้างข้อสรุปข้อมูล (วรรณดี สุทธิณารกร 2561: 88-91) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เชื่อมโยงข้อมูลการสร้างข้อสรุปและเหตุการณ์ร่วมกับการตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) ตามแนวทางของ (ขจรศักดิ์ บัวระพันธ์ 2560: 141-146) เพื่อสร้างข้อสรุปเชิงพรรณนา (Descriptive Research)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

1. เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำให้วิชุมชนดั้งเดิมมีความยั่งยืนโดยเข้าร่วมโครงการพระราชดำริ ที่เกิดจากความสนใจของชุมชนกลุ่มวิสาหกิจทอเสื่อกกบ้านท่าฉลบ ในการสืบสานตำนานเสื่อกกจันทบูร และภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์วิชุมชน

2. การสร้างกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์วิชุมชนบ้านท่าฉลบใช้กระบวนการจัดการความรู้ 5 ขั้นตอน คือ รวมใจ ร่วมร่างเป้าหมาย รวมประสบการณ์ ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมแบ่งปัน รังสรรค์และใช้ประโยชน์ ผสานกับ เทคนิค AAR และ Lesson Learn จากเดิมใช้การจัดการความรู้เสื่อกกจันทบูร ภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์วิชุมชนบ้านท่าฉลบ จังหวัดจันทบุรี จำนวน 9 ขั้นตอน คือ 1) การแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) 2) การสร้างความรู้ (Knowledge

Creation) 3) การแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) 4) การวิเคราะห์ กลั่นกรอง คัดเลือกความรู้ และสกัดความรู้ (Knowledge Analysis) 5) การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage) 6) การถ่ายโอนและเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Transfer and Dissemination) 7) การประยุกต์ใช้ความรู้ (Knowledge Application) 8) การปรับความรู้ให้ทันเหตุการณ์อยู่เสมอ (Knowledge Validation) 9) การประเมินผลการจัดการความรู้ (Knowledge Evaluation) ซึ่งทำให้เกิดความยั่งยืน ในการรวมกลุ่มกันในแต่ละขั้นตอน ซึ่งในกลุ่มตกลงโดยยึด 1) ต้นกกที่พร้อมในการเก็บเกี่ยว (ตัดกก) ร่วมกัน 2) การจักกกและตากกกร่วมกัน 3) ย้อมสีกก และ 4) การทอเสื่อกก ในลวดลายต่างๆ เป็นเวทีการถอดบทเรียน และเรียนรู้ร่วมกัน โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ 5 ขั้นตอน คือ รวมใจ ร่วมร่างเป้าหมาย รวมประสบการณ์ ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมแบ่งปัน รังสรรค์และใช้ประโยชน์ ซึ่งเกิดจากกระบวนการคิดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอเสื่อบ้านท่าแฉลบ

รูปที่ 1 ต้นกกที่ตัดแล้วมัดรวมเพื่อนำมาจักกก

รูปที่ 2 การจักกกในชุมชนบ้านท่าแฉลบ

รูปที่ 3 การตากกก
ย้อมสี

รูปที่ 4 ย้อมสีกก

รูปที่ 5 การตากกกจากการ

รูปที่ 6 การทอเสื่อกกและลวดลายเสื่อกกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านท่าแฉลบ

3.ผลถ่ายทอดการสืบสานตำนานเสื้อกจันทบูร ภูมิปัญญาท้องถิ่น บนฐานอัตลักษณ์ วิถีชุมชน ได้หนังสือที่รวบรวมองค์ความรู้ แบ่งออกเป็น 4 บท ดังนี้ บทที่ 1 ตำนานเสื้อจันทบูรและวิถีดั้งเดิม บทที่ 2 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์ชุมชน การทอเสื้อจันทบูร บทที่ 3 กว่าจะมาเป็นลายเสื้อจันทบูร ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ระยะ

ระยะที่ 1 การเพาะปลูกต้นกก และการเก็บเกี่ยวต้นกก

ระยะที่ 2 การย้อมสีเสื้อกก

ระยะที่ 3 การทอเสื้อกก และการออกแบบลวดลายเสื้อกก

ระยะที่ 4 การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากลวดลายเสื้อกก

บทที่ 4 โจทย์ยากสร้างความท้าทาย บรรณานุกรม

ภาคผนวก ลวดลายเสื้อจันทบูร บ้านท่าแฉลบ จำนวน 96 ลาย โดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้

รูปที่ 7 รวบรวมเป็นหนังสือสืบสานตำนานเสื้อกจันทบูรภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์วิถีชุมชน บ้านท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี โดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงตำนานเสื้อกจันทบุรี ภูมิปัญญาท้องถิ่น บนฐานอัตลักษณ์วิถีชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรีที่ได้เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำให้วิถีชุมชนดั้งเดิมมีความยั่งยืนหวงแหน และแสดงถึงความรักในภูมิปัญญา รากเหง้า และสืบสานเจตนารมณ์ของ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีได้อย่างแท้จริงซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภารีย์ เถาว์วงศ์ษา (2565: 167) ที่ได้ศึกษาอัตลักษณ์การทอเสื้อกจันทบุรีในอดีต กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และหอดจดหมายเหตุแห่งชาติจันทบุรีซึ่งพบว่า อัตลักษณ์ของวิถีชุมชนในการทอเสื้อ ในอดีต คือ การยอมรับการทอเสื้อเสื้อกจันทบุรีว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวจันทบุรี เอกลักษณ์ของพันธุ์กก วิธีการขึ้นเงาของกก ความสามารถกันเชื้อราของเส้นใยกก สี และการย้อมสีเส้นกก วิธีการทอเสื้อกก และลวดลายในการทอเสื้อกก

2. ผลของการสร้างกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์วิถีชุมชนบ้านท่าแฉลบ ใช้กระบวนการจัดการความรู้ 5 ขั้นตอน คือ รวมใจ ร่วมร่างเป้าหมาย ร่วมประสบการณ์ ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมแบ่งปัน รังสรรค์และใช้ประโยชน์ซึ่งเกิดจากกระบวนการคิดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอเสื้อบ้านท่าแฉลบ ที่มีมุมมองการใช้วิถีชีวิตเรียบง่าย ไม่ทำให้เกิดความยุ่งยาก ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้ ซึ่งในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอเสื้อกจันทบุรีจึงออกแบบเวทีการจัดการความรู้ดังนี้ 1) ต้นกกที่พร้อมในการเก็บเกี่ยว (ตัดกก) ร่วมกัน 2) การจักกกและตากกกร่วมกัน 3) ย้อมสีกก และ 4) การทอเสื้อกก ในลวดลายต่างๆ เป็นเวทีการถอดบทเรียน และเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุศรินทร์ สายรัตน์ และจักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า (2563: 104) ที่ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื้อกจันทบุรีของจังหวัดจันทบุรี ซึ่งพบว่า การถ่ายทอดความรู้ร่วมกันในชุมชนเกิดจากสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมมือกันทุกขั้นตอน ได้แก่ 1) ร่วมกันวางแผนกำหนดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ 2) ร่วมกันปฏิบัติตามแผนและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายรวมถึงมอบหมายให้ผู้รู้หรือครูถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบ 3) ร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ 4) ร่วมกันปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินการ

3. ผลถ่ายทอดการสืบสานตำนานเสื้อกจันทบุรี ภูมิปัญญาท้องถิ่น บนฐานอัตลักษณ์ วิถีชุมชน ได้หนังสือที่รวบรวมองค์ความรู้ แบ่งออกเป็น 4 บท ดังนี้ บทที่ 1 ตำนานเสื้อจันทบุรีและวิถีดั้งเดิม บทที่ 2 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์ชุมชน การทอเสื้อจันทบุรี บทที่ 3 กว่าจะมาเป็นลายเสื้อจันทบุรี ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ระยะ คือระยะที่ 1 การเพาะปลูกต้นกก และการเก็บเกี่ยวต้นกก ระยะที่ 2 การย้อมสีเสื้อกก ระยะที่ 3 การทอเสื้อกก และการออกแบบลวดลายเสื้อกก ระยะที่ 4 การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากลวดลายเสื้อกก บทที่ 4 โจทย์ยากสร้างความท้าทาย บรรณานุกรม ภาคผนวก ลวดลายเสื้อจันทบุรี บ้านท่าแฉลบ จำนวน 96 ลาย โดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้ เนื่องจากอัตลักษณ์การทอเสื้อกจันทบุรี จะสูญหาย ในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจึงได้ถ่ายทอดผ่านกระบวนการจัดการความรู้ออกมาเป็นเล่มหนังสือ ซึ่งสอดคล้อง

กับ สุภารีย์ เถาว์วงศ์ษา (2565: 167-168) ที่ได้ศึกษาอัตลักษณ์การทอเสื้อกจันทบูรในอดีต กรณีศึกษา พิพิธภัณฑสถานธรรมท้องถิ่น และหอจดหมายเหตุแห่งชาติจันทบุรีซึ่งพบว่า รูปแบบอัตลักษณ์มี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบอัตลักษณ์ที่จับต้องได้ และรูปแบบอัตลักษณ์ที่จับต้องไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์และแนวทางการ นำเอาอัตลักษณ์และภูมิปัญญาการทอเสื้อกจันทบูรในอดีต ไปใช้ประโยชน์ในการออกแบบที่หลากหลาย และ เกี่ยวเนื่องกับงานวิจัยของ สุกัญญา ดวงอุปมาและภัทรพร ภาระนาถ (2556: 202) ที่ได้ศึกษาการถ่ายทอดองค์ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื้อก ที่พบว่าองค์ความรู้ภูมิปัญญาการทอเสื้อกในอดีตจนถึงปัจจุบัน ด้าน วัสดุอุปกรณ์ ด้านกระบวนการทอเสื้อก ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการอนุรักษ์สวดลายการทอเสื้อก ควรให้มีการส่งเสริมให้ความรู้และพัฒนาทักษะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริมความรู้และพัฒนาทักษะให้มี คุณภาพและได้มาตรฐาน สร้างรายได้ให้กับครัวเรือน สังคมชุมชน เกิดความรักสามัคคี ตลอดจนการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอเสื้อกสืบไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยในครั้งนี้

1.1 จากผลการวิจัยพบว่าสวดลายเสื้อที่เกิดขึ้นในชุมชนควรได้รับการขึ้นทะเบียนภูมิปัญญา อย่างเป็นรูปธรรม

1.2 จากผลการวิจัยพบว่าหนังสือสืบสานตำนานเสื้อกจันทบูร ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผ่าน กระบวนการจัดการความรู้ ควรให้มีการตีพิมพ์เผยแพร่ และอีกช่องทางควรร่วมมือกับวัฒนธรรมจังหวัด

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

2.1 ควรนำองค์ความรู้ กระบวนการจัดการความรู้ เรื่องเสื้อกจันทบูรไปการบูรณาการกับ หลักสูตรการเรียนการสอนในท้องถิ่นของโรงเรียน เพื่อเป็นการปลูกฝังและตระหนักถึงความภาคภูมิใจให้กับ ผู้เรียน

2.2 ควรเชื่อมโยงการเรียนรู้วิถีชีวิตและอัตลักษณ์ วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น (Soft Power) เพื่อเป็นการผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เชิงเกษตร เชิงสุขภาพ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- โกสุม เจริญรวย. (2551). *การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น*. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ขจรศักดิ์ บัวระพันธ์. (2560). *วิจัยเชิงคุณภาพไม่ยากอย่างที่คิด*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). นครปฐม: สถาบันนวัตกรรม
การเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นางภัศ ศรีสงคราม. (2547). *การสื่อสารทางวัฒนธรรมด้านอัตลักษณ์และสัณยะวิทยาของชาวไทยโซ่ง หมู่บ้าน
ดอนเตาอิฐ จังหวัดกาญจนบุรี*. ปริญญาโท. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- บุศรินทร์ สายรัตน์ และ จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า. (2563). การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการถ่ายทอดความรู้
ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกกของจังหวัดจันทบุรี. *วารสารการวัดผลการศึกษา*. 37 (101), 104-
113.
- วรรณดี สุทธิธรรม. (2561). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์.
- วิจารณ์ พานิช. (2548). *การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- สุกัญญา ดวงอุปมา และ ภัทรพร ภาระนาถ. (2556). การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก.
วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต. 1 (3), 195-203.
- สุเทพ สุสาสนี. (2553). *การศึกษาผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมงสิงห์ จังหวัดจันทบุรี*.
ปริญญาโท. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุภารีย์ เถาว์วงศ์ษา. (2565). การศึกษาอัตลักษณ์การทอเสื่อกกจันทบุรีในอดีต: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์
วัฒนธรรมท้องถิ่นและหอจดหมายเหตุแห่งชาติจันทบุรี. *วารสารศิลปกรรมบูรพา*. 25 (1), 167-186.
- Bartol, Kathryn M. and David C. Martin. (1998). *Management*. 4th ed. New York: McGraw-Hill Company Inc.
- Davenport, T.H., & Prusak, L. (2000). *Knowledge management case book: Siemens best practices*. 2nd ed. New York: Wiley,
- Marquardt, M.J. (1996). *Building the learning organization*. New York: McGraw-hill.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (2001). *Knowledge management: Classic and contemporary works*. London: The MIT Press.
- Senge, P.M. (2001). *The fifth discipline: The art and Practice of the learning organization*. New York: Doubleday.
- Wiig, K. (1993). *Knowledge Management Foundations*. Arlington, TX: Schema Press.